

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-001-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Шарафуддин Шарафёр
дар мавзуи “Хусусиятҳои моҷароҳои сиёсӣ дар
Афғонистон ва даҳолати давлатҳои хориҷӣ ба онҳо”
барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз
рӯйи ихтисоси 23.00.06 – Низоъшиносӣ

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илм, ки аз рӯйи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод мешавад. Диссертатсияи Шарафуддин Шарафёр дар мавзуи “Хусусиятҳои моҷароҳои сиёсӣ дар Афғонистон ва даҳолати давлатҳои хориҷӣ ба онҳо” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ бо шиносномаи ихтисоси 23.00.06 – Низоъшиносӣ, ки аз рӯйи он ба Шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми ноябрини соли 2021, таҳти №311/01 ҳуқуқи қабули дессертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад. Ҳамзамон таҳқиқот ба талаботи Феҳристи ихтисосҳое, ки аз рӯйи онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон унвонҳои илмӣ дода мешаванд ва бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми ноябрини соли 2017, таҳти №5\2 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

Мубрам будани мавзуи диссертатсия. Дар низоми сиёсии олам Афғонистон бо муносибатҳои гуногунранги ҷамъиятий, зиддиятҳо, муқовиматҳо ва низоъҳои сатҳи муҳталифай ҷойгоҳи хоссаро касб намудааст. Дар ҳаритай олам кишвареро чун Афғонистон пайдо намудан

қарib номумкин аст, ки чунин сатхи муносибатҳои байниҳамдигарии умумиятҳои иҷтимоиро пайдо намуда бошад. Мочароҳои сиёсӣ яке аз руқнҳои ҳолати рушди номутаносиб ва монеагузориҳои сатҳи гуногун ба шумор мераванд. Афғонистон, ки ҳамчун ҷомеаи анъанавӣ амал менамояд, қарib замони тӯлонии давлатдории мутаносиборо надидааст ва умуман, давлат дар фаҳми муқаррарӣ ва фаҳми ҷомеаи муосир қарib ҳеч вақте дар қаламрави он вучуд надоштааст. Афғонистон, ки ҳамчун ҷомеаи суннатгарою қавмгаро аз ҷиҳати иҷтимоию иқтисодӣ монеаҳои зиёдро қасб намудааст, монеаҳо ва мушкилиҳои зиёдеро дар раванди сиёсиаш низ таҷассум менамояд. Аз ҷумла, масъалаҳои мочароҳои сиёсӣ дар Афғонистон ва даҳолати давлатҳои хориҷӣ ба онҳо ба сифати масъалаҳои асосии инкишоф эътибор пайдо намудаанд. Ҳалли масъалаҳои мазкур ва ҳатто дарёфти қӯшишҳо барои танзими онҳо аҳамияти муҳим пайдо намудаанд. Аз ин ҷост, ки Шарафуддин Шарафёр масъалаҳои мочароҳои сиёсӣ дар Афғонистон ва даҳолати давлатҳои хориҷӣ ба онҳо ҳамчун масъалаи рӯз эътибори хоса дода, онро ҳамчун мавзуи рисолай диссерватсионӣ пазируфтааст.

Мочароҳои сиёсӣ ва даҳолати давлатҳои абарқудрати хориҷӣ, аз ҷумла, давлатҳои ҳамсояи манфиатҳоҳ, ба монанди Покистон, Ҷумҳурии исломии Эрон, ИМА, Ҷумҳурии мардумии Чин ва дигарон ба онҳо проблемаҳои муҳим на танҳо барои Афғонистон, балки барои тамоми минтақаи Осиёи Марказӣ ва ҷомеаи ҷаҳонӣ ба шумор мераванд. Қарib қишвареро дар инкишофи таърихӣ пайдо намудан ғайриимкон аст, ки ба мисли Афғонистон чунин монеаҳо ва ихтилофҳои ҳаёти ҷамъиятиро ҳамраҳӣ намуда бошад. Ҳаёт тадриҷан масъалаҳои нав ба навро ба миён гузошта, дарҳостҳои маҳсусро пеш меорад, ҳидоят менамояд, ки монеаҳои инкишофро аз байн бардоштан зарур ва ҳатмӣ аст. Вагарна ҷомеа рушд наёфта, ба бенизомӣ ва бесарусомонӣ меравад. Аз ин ҷост, ки ба масъалаҳои чунин навъ рӯ овардани муҳақиқони унвонҷӯъ

аҳамияти ҳам назариявӣ ва ҳам амалӣ дорад. Яъне, далели интихоби мавзуи кори диссертационӣ пайдо кардани роҳу воситаҳои аз вартаи ҳалокат берун қашидани Афғонистон ва ба сӯи ҷомеаи муосири мутамаддин қашидани он хосияти қавӣ пайдо менамояд.

Муҳакқиқони мактабҳои гуногуни илмию таҳқиқотии кишварҳои муҳталиф дар бораи мочарои сиёсии Афғонистон ва бо ҳар роҳу восита ба он таъсир расонидани давлатҳои дигар таълифоти зиёде пеш гузаштаанд. Аммо бештари онҳо натавонистаанд, ки низоми берун баромадан аз мочарои сиёсӣ ва ба суботи сиёсӣ расидани Афғонистонро тарҳрезӣ намоянд. Зоро онҳо воқеаҳоро аз назари манфиатҳои сиёсии сокинони Афғонистон таҳлил карда наметавонанд. Рӯҳияи мардуми Афғонистонро дарк накардаанд.

Шарафуддин Шарафёр тавонистааст, ки манбаҳо, захираҳо ва тамоюлҳои асосии мочароҳои сиёсиро дар Афғонистон нишон дода, иштироки бевосита ва пайвастаи давлатҳои дигарро дар раванди мазкур собит созад ва мақоми онҳоро ҳамчун тарафи мочаро муайян намояд. Муаллиф бештар ба мақом ва ҷойгоҳи акторҳои мочарогар таваҷҷӯҳ намуда, роҳу воситаҳои дур намудани онҳоро аз низоми мочароҳо нишон додани шудааст.

Аҳамияти илмию амалии натиҷаҳои диссертасия дар он ифода меёбад, ки тағйиротҳои сифатию куллии бавучудомада дар солҳои охир вазъи сиёсии Афғонистонро мавриди таҳлили ҳамаҷониба қарор додаанд. Натиҷаҳо ва хулосаҳои таҳқиқотро метавон ҳангоми омӯзиши минбаъдаи масъала истифода намуд. Онҳо дар раванди таҳлил ва хулосагириҳои пажӯҳиши масъалаҳои баҳамтаъсиррасонии вазъияти сиёсӣ ва фаъолияти нерӯҳои сиёсӣ дар шароити Афғонистон ба сифати манбаи зарурӣ истифода хоҳанд гардид.

Таҳлил ва натиҷагириҳои раванди сиёсии Афғонистон, баҳусус, пайвастҳои вазъияти сиёсӣ ва фаъолияти нерӯҳои сиёсӣ имконият

медиҳанд, ки роҳу воситаҳои беҳтари таҳқими раванду ҳодисаҳо ва рушди мӯътадили кишвар пайдо гарданд.

Хулосаҳои таҳқиқоти диссертатсиониро ҳангоми ҳалли масъалаҳои мушаххаси вазъияти сиёсӣ, рушди фаъолияти неруҳои сиёсӣ ва ташаккули ҷомеаи босубот дар шароити Афғонистон ва кишварҳои ҷангзадаи дигар истифода намудан мумкин аст.

Маводҳои диссертатсия ҳангоми таълими предметҳои муҳталифи илмҳои сиёсӣ, баҳусус, полемология, сулҳшиносӣ, моҷарошиносӣ, таълими курси маҳсус ва дар фаъолияти марказҳои полемологӣ мавриди истифода қарор ҳоҳанд гирифт.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот аз дақиқияти маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, гузаронидани таҳқиқоти диссертатсионӣ бармеояд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ пешниҳод карда шудаанд.

Муаллиф тавонистааст, ки масъалаҳои асосии таҳқиқотро ба таври кофӣ ва зарурӣ дар муқаддимаи диссертатсия асоснок намояд. Мубриамияти мавзуъ, дараҷаи таҳқиқи масъала, асосҳои назариявӣ, илмию амалӣ, методологӣ, навғониҳои таҳқиқот ва нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва унсурҳои дигари дастгоҳи илмию техникии кори диссертатсиониро ба таври возеху равshan нишон дода, ҳолати истифодаи воқеии онҳоро муқаррар намояд. Дар ду боби кори диссертатсионӣ масъалаҳои нақшай кори диссертатсиониро ба таври амиқ мавриди таҳлил ва хулосагириҳо қарор дихад.

Боби якуми диссертатсия – «**Асосҳои назариявию методологии таҳқиқи моҷароҳои сиёсӣ дар Афғонистон**» аз се зербоб иборат мебошад. Дар он таваҷҷӯҳи асосӣ ба масъалаҳои илмию назариявӣ ва методологии таҳқиқи моҷароҳои сиёсӣ ва ҳусусиятҳои асосии онҳо дода шуда,

таълимоти мухталиф мавриди омӯзиш, натиҷагириҳо ва истифодабарииҳо қарор гирифтаанд.

Муаллиф ба масъалаҳои муносибати методологӣ нисбати мочароҳои сиёсӣ дар Афғонистон таваҷҷуҳӣ хоса зоҳир намудааст. Ӯ нисбати раванди таҳқиқи мочароҳои сиёсӣ дар Афғонистон мавқеи дурусти таҳқиқотиро интихоб намуда, онро ҳамчун падидай мураккаб дар муносибатҳои ҷамъиятии Афғонистони кунунӣ ва минтақа ба таври васею амиқ мавриди назар қарор додааст. Муаллиф ба сифати манбаи назариявию методологӣ асарҳои муҳаққиқони барҷаста, ба монанди Арасту, К.Боулдинг, Й. Галтунг, Т. Гоббс, Фейрвейд, Карл Маркс, Р. Дарендроф, Л.Козер, Т. Парсонс, Д. Ландберг, Э. Мэйо, Ф. Ретлисберг ва Л. Уорнер, Ч. Шарп ва дигаронро истифода намуда, андешаҳо ва ҳулосаҳои худро тақвият бахшидааст. Ӯ на танҳо аз асарҳои классикии марбути мочароҳои сиёсӣ, балки аз таҳқиқотҳои муосири масъалаи мазкур, аз ҷумла аз асарҳои мутахассисони варзидаи афғоншиноси Тоҷикистон ва муҳаққиқони Афғонистон ба таври зарурӣ истифода намуда, роҳу воситаҳои ба суботи сиёсӣ расидани Афғонистонро ҷустуҷӯ намудааст.

Ба раванди пайдоиш ва инкишофи мочароҳои сиёсӣ диққати зарурӣ дода, ифодаи мағҳумӣ ва тавсифи илмию таҳқиқотии онро вобаста ба воқеияти кишварҳои дорои тамаддун ва афкори сиёсии хосса тавсиф, натиҷагириӣ намуда, ҳусусиятҳои амалии онҳоро нишон додааст. Бахусус, муаллиф тавонистааст, ки ҳусусиятҳои асосии мочароҳои сиёсиро муайян намуда, мушаххасан ишора намояд, ки онҳо шаклҳои гуногун доранд ва аксарияти онҳо дар замони имрӯза бо сабаби қӯшишҳо баҳри аз худ кардани бойигариҳои таббии кишварҳо ва мавқеи ҷуғрофии онҳо ба миён меоянд. Мочароҳои сиёсӣ боиси ҷонбоҳтани ҳазорҳо-ҳазорҳо инсонҳои бегуноҳ, талафёбии ҳазинаҳои моддию маънавӣ, фарҳангу тамаддун мегардад.

Боби дуюми таҳқиқоти диссертатсионӣ – «Қӯшишҳо ва таҷрибаи танзими мочароҳои сиёсӣ» ном дошта, аз се зербоб иборат аст, ки дар онҳо масъалаҳои муҳталифи ташаккули мочароҳо ва роҳу воситаҳои танзими раванди мазкур мавриди таҳлил ва хулосагириҳо гардидаанд.

Муаллиф масъалаҳои муҳталифи заминаҳо ва омилҳои асосии ташаккули мочарои сиёсӣ дар Афғонистонро нишон додааст. Дар ин қисмат бештар таваҷҷуҳи асосӣ ба раванди ташаккул ва инкишофи мочароҳои сиёсӣ дар шароити Афғонистони чоряки чоруми асри XX ва давраи муосири кишвари мазкур дода мешавад. Ба назари Шарафуддин Шарафёр дар байни омилҳои сар задани чунин вазъи муташшаничи сиёсӣ ду омили муҳим вучуд доранд: омили дохилӣ ва хориҷӣ. Ба гурӯҳи омили хориҷӣ на танҳо таъсиррасониҳои кишварҳои ҳамсоя ва минтақа дохил мешаванд, балки кишварҳои фароминтақавӣ низ дар ба вучуд омадани мочароҳои Афғонистон нақши бузург доранд. Омили муҳимми идомаи мочароҳо дар Афғонистон омилҳои дохилӣ мебошанд ва онҳоро метавон ба чанд бахш тақсим намуд: сиёсӣ, идеологӣ, қавмию забонӣ, самтӣ ва ғайра.

Муаллифи рисола Шарафуддин Шарафёр ба мақом ва нақши нерӯҳо ва аҳзоби сиёсӣ дар ташаккул ва инкишофи мочарои сиёсии Афғонистон таваҷҷуҳҳи асосиро равона намуда, ба фаъолияти нерӯҳои сиёсии муҳталиф, бахусус, ҳизбҳои сиёсии кишвар диққати маҳсус дода, масъалаи мазкуро мавриди таҳлил ва хулосагириҳои амиқ қарор додааст.

Муаллиф ба масъалаи қӯшишҳо барои дарёфти роҳу воситаҳои танзим ва ҳалли мочарои сиёсии Афғонистон ва ба субъектони дигари мочароҳои сиёсӣ, ки хосияти пайваста доранд, диққати зарурии хешро низ равона намудааст. Нишон медиҳад, ки дар мочарои Афғонистон бо оғози ҳазораи сеюм мудохилаҳо бо чеҳра ва шиддатнокии зиёде ба амал омаданд. Он дар доираи ҳадафҳои геополитикии ИМА сурат гирифта, бо

мақсади зери назорати қатъй қарор додани фазои сиёсии Афғонистон амалӣ мегардид. Он низоми нави мудохилаҳоро бо номи Эътилофи байналмилалӣ ба корҳои дохилии Афғонистони парокандаю нотавон дар соли 2001 оғоз намуд. ИМА чун ҳарвақта баҳонаи даркориро таҳия намуда, Афғонистонро ватани терроризм ва экстремиз эълон дошт. Бо баҳонаи мубориза бар зидди терроризм даҳолаткуниҳои сатҳи дигари оммавиро анҷом дода, пешрафти кишварро монеагузорӣ менамуд.

Дар хулосаи диссертатсия муаллиф натиҷаҳои ба даст овардаи худро баён соҳта, оид ба истифодаи амалии онҳо тавсияҳои муфид пешниҳод намудааст.

Саҳми муаллиф дар омӯзиши масъалаи мазкур дар он аст, ки ў дархостҳои худро мураттаб соҳта, пешниҳодоти амалӣ ва пешбиниҳои илмиро дар мавриди масъалаҳои таҳқиқшавандা мушаххасан иброз намудааст. Ҳамаи ин шаҳодати он аст, ки муаллиф сатҳи касбияти заруриро пайдо намудааст ва қобилият ба таҳқиқоти илмиро сазовор гаштааст.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандай илмӣ. Аз рӯйи мавзуи диссертатсия муаллиф З мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандай Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расонидааст. Ҳамчунин, нуктаҳои асосии таҳқиқот дар конференсияҳо ва семинарҳои гуногуни илмию амалии донишгоҳию ҷумҳурияйӣ ва байналмилалӣ аз ҷониби муаллиф дар шакли маъруза пешниҳод гардидаанд. Теъдоди маводи чопшуда ба банди 14/2-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016, №505 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Дар интишорот натиҷаҳои асосӣ, хулосаҳои таҳқиқот ва тавсияҳои муаллиф инъикоси худро ёфтаанд.

Автореферат ва корҳои илмие, ки дар мавзуи таҳқиқотӣ чоп гардидаанд мазмуни асосии рисолаи диссертациониро ба таври зарурӣ инъикос менамоянд.

Дар баробари муваффақиятҳои худ таҳқиқоти диссертационии Шарафуддин Шарафёр аз норасогиҳо холӣ нест, ки онҳоро метавон ба таври зайл нишон дод:

1. Ҳангоми омӯзиш ва таҳлили масъалаҳои назариявию методологӣ муаллиф бештар ба таълимоти муҳаққиқони Ғарб ва Афғонистону Эрон таваҷҷуҳи хосса намудааст. Аммо ба мактаби русии ҳалли мочароҳо, аз ҷумла тарҳи Примаков Е. ва ё тарҳи М.М. Лебедева мароқ зоҳир накардааст. Истифодаи онҳо кори диссертациониро комил мегардонид.

2. Муаллиф дар бораи тарзи муносибат ба таснифоти мочароҳои сиёсӣ андешаҳои зиёду гуногунеро гирд овардааст. Аммо ба таври мушаххас муносибатро ба таснифоти мочарои сиёсии Афғонистон муайян накардааст.

3. Муаллиф ҳангоми омода намудани рисолаи диссертационӣ таваҷҷуҳи худро ҳарчи бештар ба нақш ва даҳолати кишварҳои хориҷӣ ба мочарои сиёсии Афғонистон равона намуда, дар бораи фаъолият ва нақши созмонҳои бонуфузи сиёсии байналмилалӣ дар ҳалли мочароҳои сиёсӣ хеле камтар таваҷҷуҳ зоҳир намудааст.

4. Дар бораи раванди мусолиҳаи миллӣ дар шароити Афғонистон андешаҳои зиёде иброз гардидаанд. Аммо муаллиф зарур надонистааст, ки мавқеи худро оид ба масъалаи мазкур ба таври мушаххас баён намояд.

Дар маҷмуъ, диссертасияи мазкур таҳқиқоти анҷомёфта ба ҳисоб рафта, норасогиҳои дар боло зикршуда арзиши илмии онро коста намегардонанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертасия ба талаботи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Диссертатсия ба талаботи банди 31-37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-уми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувоғиқ мебошад. Он фарогири масъалаҳои мебошад, ки бевосита ба мочароҳои сиёсии Афғонистон пайваст буда, хусусиятҳои гуногуни онро дар худ таҷассум менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорон мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Дар диссертатсия нуктаҳои илмие ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, ки онҳо дар замони мусир навғонии илмӣ маҳсуб меёбанд. Натиҷа ва нуктаҳои навини илмии ба ҳимоя пешниҳодшуда саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳанд.

Хулоса, рисолаи диссертационии Шарафуддин Шарафёр бо рӯзмаррагӣ ва навғониҳои худ фарқ намуда, ба талаботҳо оид ба корҳои диссертационӣ дар мавриди дарёftи дараҷаи илмии номзади илм мувоғиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.06 – Низоъшиносӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои таъриҳ,
саркотиби илмии Академияи
миллии илмҳои Тоҷикистон

Қ. Искандаров

Имзои Қ. Искандаровро тасдиқ менамоям:
Мудири шуъбаи кадрҳо
ва корҳои маҳсуси АМИТ

/ М. Муродова

Суроғи муқарризи:

734025, ҶТ, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 33
E-mail:sarkotib@antr.tj https://antr.tj тел.: (+992)918-82-73-93

26.04.2023